

วิเคราะห์พุทธจริยาที่ปรากฏในมหาปรีนิพพานสูตร

An Analysis Buddhist behavior in Mahaparinibbana Sutra

พระมหาสาภ สุธรมณี (เดิ่นซาบั้น), ดร.
พระมหาวันดี กนฺตวีโร (ปะวะเส), ดร.

“แม้พระพุทธองค์ไม่
เสวยภัตตาหารที่
นายจุนทะถวายก็จัก
เกิดอาพาธ และเป็น
อาพาธที่รุนแรงด้วย
แต่อาการอาพาธนั้น
กลับบรรเทา เพราะ
เสวยภัตตาหารของ
นายจุนทะ”

บทนำ

ใจความของมหาปรีนิพพานสูตร มีประเด็น
เกี่ยวกับพุทธจริยาอันเป็นปฏิปทาที่พระพุทธองค์
วางท่าทีเมื่อเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในรูปแบบ
ต่างๆ เช่น การเมืองการปกครอง บุคคลต่างๆ
เป็นต้น เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นพุทธ
จริยาที่พระพุทธองค์ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมและ
งดงาม ดังนี้

พุทธจริยาที่มีต่อการเมืองการปกครอง

ที่ปรากฏในมหาปรีนิพพานสูตรพบว่า ใน
สมัยนั้นมีรูปแบบการปกครองโดยสรุปอยู่ ๒ รูปแบบ
คือ แบบราชาธิปไตย ได้แก่กลุ่มแคว้นต่างๆ มีมคธ
และโกศล และแบบสามัคคีธรรม ได้แก่ กลุ่มแคว้น
ต่างๆในแคว้นวัชชีพระพุทธองค์ทรงเสด็จไปจำ
พรรษาและใกล้ชิดกับเจ้าเมืองต่างๆ ในพระสูตรนี้
วัสสการพราหมณ์ ขอเข้าเฝ้าตามพระบัญชาของ

พระเจ้าอชาตศัตรูผู้เป็นเจ้าเมืองมคธ เพื่อให้เห็น พุทธวิธีในการปฏิบัติที่แสดงออกถึงปฏิปทา (ทาง ดำเนิน ข้อปฏิบัติ แนวทางปฏิบัติ ความประพฤติ) ของพระมหาบุรุษผู้ยังประโยชน์ให้เกิดกับมนุษย์และ เทวดาทั้งหลาย ดังนี้

๑. พุทธจริยาที่มีต่อสถานการณ์บ้านเมือง

การวางท่าทีต่อคำถามของวัสสการพราหมณ์ ซึ่งถามเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การเมือง แทนที่พระองค์จะชี้แนะเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การรบ แต่กับชี้ ยุทธศาสตร์ความเข้มแข็ง ของแคว้นวัชชีแทน นั้น หมายความว่า แทนที่พระองค์จะตรัสว่ายุทธศาสตร์ การรบคืออะไรพระองค์กลับบอกว่า การสร้างเมือง ให้เข้มแข็งต้องทำอะไรเพราะมีชุมชนเข้มแข็งแล้ว ทุกอย่างไม่ว่า ด้านการศึกษา สังคม การเมือง การ ปกครอง เศรษฐกิจ ที่เข้มแข็งไปด้วย เมื่อเป็นเช่น นั้น จะไม่มีใครสามารถทำลายได้ หรือจะไปทำลาย เขาก็ไม่ได้ โดยชี้ให้วัสสการพราหมณ์เห็นตัวอย่าง และเข้าใจในยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งนั้น ผ่านการ สนทนากับพระอานนท์ถึงอุปทานิยธรรมที่ชาว แคว้นวัชชีถือปฏิบัติอยู่

อุปทานิยธรรม ๗

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อ เลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียง กันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ

๓. ไม่บัญญัติสิ่งทีพระพุทเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ ถอนสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมทานศึกษา อยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้

๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่เป็นประธานในสงฆ์ เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน

๕. ไม่ลู่อำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น

๖. ยินดีในเสนาสนะป่า

๗. ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณรซึ่งเป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาส ขอให้มา ที่มาแล้วขอให้อยู่ เป็นสุข

๒. พุทธจริยาต่อบุคคล

พุทธจริยาที่พระองค์แสดงต่อบุคคลที่ ปราภฏในมหาปริณิพพานสูตร มีอยู่หลายกรณี เช่น กรณีที่ปฏิบัติต่อพระอานนท์ กรณีที่ปฏิบัติต่อนาง อัมพาลีศคณิกา กรณีที่ปฏิบัติต่อนายจุนทะ กัมมาร บุตร และกรณีที่ปฏิบัติต่อสุภัททปริพาชก เป็นต้น แต่ในการวิเคราะห์พุทธจริยาที่ปฏิบัติต่อบุคคลในนี้ จะนำมาเพียง ๓ กรณี คือ

๑) พุทธจริยาที่ปฏิบัติต่อนางอัมพาลีศคณิกา

นางอัมพาลีศคณิกา เป็นหญิงงามเมือง เมื่อได้ ทราบว่า พระพุทธองค์เสด็จมาสู่เมืองเวสาลีและเข้า พักอยู่ในบริเวณสวนมะม่วงของตนเอง จึงสั่งให้ บริวารเตรียมยานพาหนะที่ดีที่สุดไปเฝ้าพระพุทธ องค์ พอใกล้ถึงบริเวณที่ประทับเดินเข้าไปกราบ นมัสการพระพุทธองค์และคณะสงฆ์แล้ว ฟังพระ ธรรมเทศนาที่พระองค์ได้เจาะจงเฉพาะนางและให้ บันเทิงในพระธรรมเทศนาแล้ว จึงกราบนิมนต์ พระพุทธองค์และคณะสงฆ์ไปฉันภัตตาหารที่บ้าน เมื่อพระพุทธองค์รับนิมนต์แล้ว นางจึงกราบ นมัสการกลับไป ในขณะที่เดินทางกลับนางได้เดิน สวนทางกับพระเจ้าลิจฉวีที่ตั้งใจจะมานิมนต์ พระพุทธองค์และพระเจ้าลิจฉวีทราบว่ นางได้ นิมนต์พระพุทธองค์แล้ว ได้ขอแลกสิทธิ์กับนางโดย เสนอข้อแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งของมีค่าเป็นอันมาก แต่ นางบอกว่าถึงจะยกเมืองเวสาลีและรายได้ของเมือง ให้ก็ไม่ยอม แล้วพระเจ้าลิจฉวีจึงมุ่งหน้าไปยังสวน

“พิจารณาความไม่ เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตน ของผม ขน เล็บ ฟัน และหนัง”

มะม่วงซึ่งเป็นที่ประทับใจเพื่อกราบนิมนต์พระพุทธรองค์ ด้วยหวังความเป็นเชื้อเจ้าหรือผู้มีเกียรติในสังคม พระพุทธรองค์คงจะไม่ปฏิเสธ และคงเห็นแก่หน้าสละสิทธิ์การรับนิมนต์ของนางอำพาปาลีศกนิกา แต่พระองค์ไม่ได้ทำอย่างเจ้าลิจฉวีทั้งหลายอยากให้ทำแต่อย่างใด

พุทธจริยาที่พระองค์แสดงออกต่อประเด็นนี้มีปฏิปทาชี้ให้เห็น ๒ ประการ คือ

๑ พระองค์มีท่าทีที่แสดงพระมหากรุณาธิคุณต่อบุคคลได้อย่างเท่าเทียมกันโดยธรรมไม่ได้ให้ความสำคัญต่อระบบชนชั้นที่มีอยู่ในสังคมสมัยนั้นแต่อย่างใด

๒ พระองค์รักษาวาจาสัตย์ อันเป็นศีลธรรมขั้นพื้นฐานหรือมนุษยธรรม พร้อมกันนี้เป็นการอนุเคราะห์และสงเคราะห์บุคคลทุกชนชั้นด้วยธรรมอีกด้วย

๒) พุทธจริยาที่ปฏิบัติต่อนายจุนทะ

นายจุนทะกัมมารบุตร เป็นบุตรของนายช่างทอง เป็นภุมมพิณผู้มั่งคั่งได้บรรลุโสดาบัน ขณะที่เห็นพระพุทธรองค์ครั้งแรก ทราบว่าพระพุทธรองค์เสด็จมาถึงสวนของตน ก็เข้าไปเฝ้าสนทนาธรรมในวันก่อนที่พระพุทธรองค์จะปรินิพพาน ๑ วัน และได้มอบถวายสวนมะม่วงของตนให้เป็นวัดแต่พระพุท

ธองค์ ก่อนลากลับจึงได้นิมนต์จึงได้นิมนต์พระพุทธรองค์ไปฉันภัตตาหารที่บ้าน ในตอนเช้าวันรุ่งขึ้นหรือวันปรินิพพาน พระองค์เข้าพระทัยดีแล้วว่า ภัตตาหารที่นายจุนทะกัมมารบุตรถวายให้พระพุทธรองค์ฉันเป็นมื้อสุดท้ายของพระพุทธรองค์จักเป็นสาเหตุให้คนอื่นกล่าวตู่ นายจุนทะว่า เป็นผู้ทำให้พระพุทธรองค์ประชวรและนำไปสู่การปรินิพพานอย่างแน่นอน

พุทธจริยาที่พระพุทธรองค์ปฏิบัติทั้งๆ ที่ทรงเข้าพระทัยดีอยู่แล้วอย่างนั้นสามารถ วิเคราะห์ได้ดังนี้ คือ

๑. การนิมนต์เป็นพุทธจริยาหรือพุทธกิจที่มีต่อบุคคลผู้เลื่อมใสเป็นการอนุเคราะห์ตามปกติอยู่แล้ว แต่การรับนิมนต์ของนายจุนทะ เป็นกรณียิ่งกว่าปกติ โดยทำให้คนเลื่อมใสอยู่แล้วเลื่อมใสยิ่งขึ้น

๒. เป็นการปกป้องคนดีที่มีความเลื่อมใสอยู่แล้วไม่ให้ถูกใส่ร้ายเพื่อให้เกิดความเสียหายซึ่งต่อกรณีนี้ พระพุทธรองค์ได้ปกป้องด้วยการตรัสว่า ภัตตาหารที่ถือว่าเป็นเลิศนั้นมีอยู่ ๒ คราว คือ ภัตตาหารที่เสวยแล้วทำให้ตรัสรู้และภัตตาหารที่เสวยแล้วทำให้ดับขันธปรินิพพาน

อรรถกถากล่าวว่า แม้พระพุทธรองค์ไม่เสวยภัตตาหารที่นายจุนทะถวายก็จักเกิดอาพาธ และเป็นอาพาธที่รุนแรงด้วย แต่อาภาธอาพาธนั้นกลับบรรเทาเพราะเสวยภัตตาหารของนายจุนทะ

พุทธจริยาดังกล่าวนี้น หากถือเป็นหลักการที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบัน จักเป็นการป้องกันคนดีให้มีความกล้ากล้าในการทำความดีอื่นๆ ขึ้นต่อไปอีก

๓) พุทธจริยาที่ปฏิบัติต่อสุภททปริพาชก

สุภททปริพาชก เกิดในตระกูลพราหมณ์ เป็นนักบวชนอกพระศาสนาแต่เป็นผู้มีความ

ประสงค์ที่จักมาขอเข้าเฝ้าและขอบวชต่อหน้าพระพักตร์ของพระบรมศาสดา ด้วยปฐมเหตุที่เขาได้อุบาสยที่มีอยู่ก่อนแล้ว กล่าวคือ ในอดีตมีพี่น้อง ๒ คน ทำนาข้าวกล้าร่วมกันในการบำเพ็ญบุญ ผู้ที่มีความประสงค์จะถวายทานข้าวกล้าอันเลิศปีละ ๙ ครั้ง ส่วนน้องชายเสร็จจากการทำนาแล้วจึงถวายทานทีเดียว พี่จึงคิดว่าน้องไม่เห็นด้วยจึงแบ่งนากันทำ ผู้พี่ได้มาเกิดเป็นพระอัญญาโกณฑัญญะ อานิสงส์ ดังกล่าวจึงทำให้ได้บรรลुरुทธก่อนใครอื่น ส่วนน้องได้มาเกิดเป็นสุภัททปริพาชก

เหตุการณ์ในวันนั้น พระอรรถกถาจารย์ขยายความว่า สุภัททปริพาชกถูกห้ามจากพระอานนท์ไม่ให้เข้าถึงพระพุทธเจ้า แต่เมื่อพระองค์ทรงทราบว่าสุภัททปริพาชกมาถึงแล้วจึงตรัสกับพระอานนท์ว่า การมาที่นี้มีภารกิจสำคัญคือโปรดสุภัททปริพาชก ผู้จักบรรลुरुทธอันใกล้นี้ด้วย แล้วพระอานนท์ก็ได้อำนวยความสะดวกด้วยการนำสุภัททปริพาชกปลงผม ให้ได้ไตรสรรคมันแล้วจึงนำไปเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อรับมุลปัญหากรรมฐาน (คือพิจารณาความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตน ของผม ขน เล็บ ฟัน และหนัง) ต่อจากนั้นสุภัททปริพาชกก็ปฏิบัติจนบรรลुरुทธัตถผล

พุทธจริยาที่ทรงปฏิบัติต่อสุภัททปริพาชกสามารถวิเคราะห์เป็น ๒ ประเด็น คือ

๑. การเสด็จมายังเมืองกุสินารา เป็นพุทธประสงค์อย่างแรงกล้าที่จักมาโปรดสุภัททปริพาชก เพื่อเป็นการบำเพ็ญพุทธกิจให้สมบูรณ์ กล่าวคือเพื่อโปรดสุภัททปริพาชกให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

๒. พุทธจริยาที่ปฏิบัติต่อสุภัททปริพาชกถือเป็นการยืนยัน พระมหากรุณาธิคุณ ซึ่งแม้พระองค์จักอาพาธหนักและจักดับขันธปรินิพพานอยู่แล้ว แต่ก็ยังบำเพ็ญพุทธกิจโดยไม่ย่อท้อ

บทสรุป

คัมภีร์ที่ขนิทายทั้ง ๓ วรรคดังกล่าวนี้ ถือเป็นคัมภีร์ที่ประมวลสูตรที่มีขนาดยาว ได้เลือกมาศึกษาเพียง ๓ สูตรเท่านั้นคือ พรหมชาลสูตร มีสาระสำคัญคือการดำเนินวิถีชีวิตของคนในสังคมที่เกี่ยวข้องกับวิชาการและความรู้ด้านต่างๆ และแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ผู้ศึกษาย่อมเข้าใจวิธีปฏิบัติเมื่อมีบุคคลต่างลัทธิต่างศาสนาว่ากล่าวติเตียนหรือสรรเสริญพระพุทธศาสนาเข้าใจแนวคิดทฤษฎีต่างๆ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับแนวคิดทฤษฎีในยุคปัจจุบันได้ มหาปรินิพพานสูตร เป็นบันทึกเหตุการณ์ตอนเจ็ดดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้าผู้ได้ชื่อว่าเป็นบรมครูของโลก ผู้ศึกษาย่อมเกิดธรรมสังเวชและรู้เท่าทันความเป็นจริงของสังขารรวมทั้งการรักษาคำสอนของพระพุทธศาสนา และจะได้ทราบถึงการบำเพ็ญพุทธจริยาของพระพุทธเจ้าได้เห็นแบบอย่างแห่งการบำเพ็ญประโยชน์ทั้งส่วนตัวและสังคม

บรรณานุกรม

มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา ๙๑ เล่ม, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ๔๕ เล่ม, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗

สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗
เสถียรพงษ์ วรรณปก, พระไตรปิฎกวิเคราะห์, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๐

_____, คำบรรยายพระไตรปิฎก, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๐

สุเทพ พรหมเลิศ, พระไตรปิฎกศึกษา, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๒

สุเทพ พรหมเลิศ, อักษรจารึกพระไตรปิฎก, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐

เสนาะ ผดุงฉัตร, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒